

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗИ УКРАЇНИ

Розглянуті сучасні тенденції розвитку ринку молока та молочних продуктів України, визначені особливості формування та розвитку інтегрованих структур в молочній галузі

Постановка проблеми. Перехід до високорозвиненої соціально орієнтованої ринкової економіки інтенсивного типу вимагає здійснення радикальних змін в стратегії розвитку підприємств різних галузей. В першу чергу стратегія соціально-економічного розвитку України передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни.

На сучасному етапі розвитку української економіки все більше підприємств намагаються створювати інтегровані структури, в основі яких лежить об'єднання технологічних стадій виготовлення, переробки, збуту та реалізації продукції або трансакційна економія. Доцільність розвитку інтеграційних зв'язків зумовлена рядом чинників, основними з яких є досягнення високої стабільності та ритмічності в забезпеченні переробних підприємств сільськогосподарською сировиною, розвиток спеціалізації та концентрації виробництва, що забезпечує економію праці, зниження витрат виробництва, ефективніше використання виробничих потужностей як у промисловості, так і у сільському господарстві.

Мета дослідження. Визначення сучасних тенденцій розвитку ринку молока та молочних продуктів України, визначення особливостей формування та функціонування інтегрованих об'єднань в молочній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні основи інтеграційного розвитку підприємств різних галузей та форм власності, проблеми, пов'язані з розвитком кооперації та інтеграції у агропромислому комплексі України представлені в наукових дослідженнях вчених: В. Амбросова, В. Андрійчука, В. Алопія, С. Бабенка, А. Брезвіна, І. Витановича, А. Глушецького, В. Зимовеця, В. Зіновчука, А. Карпенко, М. Кизима, М. Коденської, І. Лукінова, П. Мельника, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, О. Мочерного, О. Онищенко, М. Пархомця, А. Пилипенко, П. Саблука, М. Туган-Барановського, М. Хорунжого, В. Чабана, І. Юрка, В. Юрчишина та інших.

Проте, при усьому різноманітті освітлюваних проблем, недостатньо увага приділяється теорії та практиці розвитку інтеграційних взаємозв'язків між підприємствами аграрного комплексу, особливостям формування інтеграційних структур з урахуванням динамічних умов господарювання, специфічних галузевих та/або регіональних особливостей.

Сучасні об'єктивні умови розвитку вітчизняної економіки вимагають поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо ефективності взаємодії учасників об'єднань в контексті інтеграційних процесів в економічному середовищі України. Основну увагу необхідно приділити питанням створення, організації діяльності та особливостям функціонування інтегрованих об'єднань у харчовій промисловості України.

Вкладення основного матеріалу дослідження. Для ефективної діяльності в сучасних умовах, подолання наслідків кризи, можливості отримання стратегічних переваг в конкурентній боротьбі підприємства прагнуть об'єднуватися у групи за галузевим, територіальним чи іншим принципом. Об'єднання створюються для успішного вирішення підприємствами завдань, пов'язаних із розширенням можливостей у виробничому та соціальному розвитку, підвищенням ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів на основі організації спільної діяльності, розподілу праці та кооперації, об'єднання зусиль та засобів у науково-технічному, виробничому та соціальному розвитку.

Різноманітність економічних умов діяльності підприємств зумовлює види, характер, форми, напрями, стратегії та масштаби інтеграційних процесів, довжину інтеграційного ланцюга та форму нового об'єднання.

Основними видами інтеграції є горизонтальна, вертикальна, комбінована, діагональна, конгломератна.

Горизонтальні інтегровані структури поєднують підприємства, що знаходяться на однакових етапах виробництва, на одній ланці торговельного ланцюга, що працюють і конкурують на одному сегменті ринку, в одній

галузі та застосовують схожі технології, спеціалізуються на виробництві однотипної, взаємозамінної або схожої продукції, наданні однотипних або схожих послуг та характеризуються високим рівнем концентрації та спеціалізації. Горизонтальна інтеграція, за рахунок економії на масштабах виробництва, сприяє зниженню собівартості одиниці продукції, поліпшенню якості продукції та стимулює продуктивність праці, дозволяє мінімізувати втрачену вигоду, а іноді свідчить про монополні прагнення її учасників.

Вертикальні інтеграційні формування передбачають об'єднання в єдину ієрархічну систему усіх або основних ланок виробництва та реалізації під контролем одного центру, що забезпечує безперервність виробничого циклу (від виробництва та заготівлі сировини до виробництва й постачання споживачу готової продукції). Вертикальна інтеграція обумовлена технологічними зв'язками між підприємствами та забезпечує економію на масштабі, консолідацію, ефективне використання ресурсів.

Комбіноване інтеграційне об'єднання (об'єднання одночасно уздовж технологічного ланцюга та по супутніх видах продукції) характеризується сполученням різнопрофільних підприємств, де ефективність визначається високим ступенем диверсифікованості та дозволяє досягти компромісу між вимогами мінімізації втраченої вигоди та мінімізації витрат.

Діагональна інтеграція (об'єднання з підприємством, яке знаходиться на іншому рівні вертикального виробничого циклу та випускає супутні види продукції) забезпечує диверсифікацію ризиків і можливість опосередковано впливати на партнерів.

Конгломератна інтеграція (об'єднання під єдиним фінансовим контролем підприємств технологічно не пов'язаних галузей виробництва та торгівлі, страхової справи, наукових досліджень, проектування тощо) збільшує конкурентоспроможність, зменшує ризик збитків від кон'юнктурних, структурних та циклічних коливань на ринку.

За напрямом інтеграції та залежно від стадії виробництва кінцевого продукту, на якій функціонує фірма-інтегратор, розрізняють пряму та зворотну інтеграцію. Пряма інтеграція передбачає, що виробничо-фінансові функції бере на себе фірма, яка перебуває на попередніх ланках технологічного процесу, що охоплює виробництво, переробку та збут кінцевої продукції. При зворотній інтеграції в АПК її організаторами є суб'єкти "після-фермерської стадії виробництва" (переробні підприємства, торгові компанії).

У свою чергу, за характером інтеграційних зв'язків розрізняють: виробничу інтеграцію (передбачає взаємодію сільськогосподарських та переробних підприємств при вирощуванні та виробництві сільськогосподарської сировини, яка в подальшому надходить на промислову переробку); маркетингову інтеграцію (створюється для збуту виробленої продукції та постачання необхідних засобів виробництва); фінансово-кредитну інтеграцію (передбачає об'єднання суб'єктів ринкових відносин з метою акумулювання грошових активів для подальшого розвитку аграрного та промислового виробництва); освітньо-консультативну інтеграцію (спрямована на обмін досвідом між працівниками різних господарських одиниць, підвищення рівня кваліфікації робітників тощо); комплексну інтеграцію (поєднує всі види) [11].

За масштабом інтеграційні об'єднання поділяються на: локальні – інтеграційне об'єднання включає суб'єктів ринкових відносин місцевого рівня; регіональні – учасники інтегрованої групи є суб'єктами ринку певного регіону; національні – місцезнаходження учасників інтегрованої групи – вся країна; транснаціональні – до складу інтегрованої групи входять іноземні учасники.

За формами інтеграції виділяють: повна інтеграція (здійснюється на базі засобів виробництва, що належить одному власнику); контрактна (інтеграція юридичних осіб, основним інструментом якої виступає контракт); акціонерна

(створюється на акціонерній основі); кооперативна (базується на створенні кооперативів відповідного профілю); партнерська (має основою усну домовленість або документальне оформлення); громадська (переважають риси неформального громадського об'єднання) [11, с. 179-180].

Чинним законодавством України виділені наступні види об'єднань підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, холдинги, промислово-фінансові групи, кооперативи, союзи, спілки. В той же час, в науковій літературі, окрім зазначених організаційних форм інтеграційних об'єднань, виділяють трест, комбінат, господарське товариство, кластер.

Основними мотивами об'єднання переробних та інших підприємств АПК є забезпечення стабільних доходів в результаті створення власної надійної сировинної бази, формування постійних ринків збуту виробленої продукції, розширення сфер діяльності тощо.

Молокопереробна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією із провідних в структурі харчової індустрії України. Молочна продукція є одним із основних продуктів харчування та супутнім компонентом при виробництві різноманітних товарів харчової промисловості, зокрема, кондитерських виробів, соусів, майонезу.

У загальному обсязі реалізованих харчових продуктів в 2009 році молочні продукти та морозиво здобули 13,6 % (продукція м'ясопереробної галузі – 13,2 %, олійно-жирової – 8,8 %, хлібопекарської – 5,5 %) [5]. При цьому український ринок молока та молочних продуктів акумулює близько 17 % продовольчих витрат населення.

Однак за останнє десятиріччя діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних, насамперед, із наростаючим

дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію при одночасному зниженні платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів.

Ефективний розвиток молокопереробної галузі безпосередньо залежить від стану молочного скотарства, у якому, на жаль, за останні роки спостерігаються негативні тенденції. Так, станом на 1 січня 2010 р. у господарствах усіх категорій утримувалося 2,8 млн. голів корів, що на 3,5 % менше ніж у 2008 р. (табл. 1). Господарствами населення утримувалось 78,1 % загальної чисельності корів (на рівні показника на початок 2009 р.). Зниження кількості молочного стада спостерігається як у приватному секторі, так й в сільськогосподарських підприємствах, де нині зосереджено менше чверті корів. Зазначені тенденції є наслідком втрати інтересу до утримання молочних тварин усіма категоріями господарств через щорічне подорожчання кормів, паливо-мастильних матеріалів та електроенергії, недосконалий механізм дотування сільськогосподарських товаровиробників за рахунок повернення ПДВ та недостатню державну підтримку молочного тваринництва.

Скорочення поголів'я молочної худоби, незважаючи на зростаючу динаміку показника продуктивності корів, призводить до постійного зменшення обсягів виробництва молочної сировини усіма категоріями господарств. Так, у 2009 році в Україні вироблено молока в обсязі 47 % від рівня 1990 року. Зменшення обсягів виробництва молока-сировини спричинює посилення конкуренції серед молокопереробних підприємств на ринку молочної сировини та зростання закупівельної ціни молока.

Як свідчить світовий досвід, розвиток молочної галузі безпосередньо пов'язаний з виробництвом молока в крупних фермерських господарствах (крупнотоварне виробництво).

Таблиця 1. Виробництво молока в Україні за 1990-2009 роки

Показники	Роки								Абсолютне відхилення			Темп зміни, %		
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2009/ 2008	2009/ 2005	2009/ 1990	2009/ 2008	2009/ 2005	2009/ 1990
Чисельність поголів'я корів, тис. голів	8378	7531	4958	3635	3347	3096	2856	2758	-99	-878	-5621	96,5	75,9	32,9
в тому числі														
Сільськогосподарські підприємства	6192	4595	1851	866	764	679	624	604	-20	-262	-5588	96,8	69,7	9,8
господарства населення	2186	2936	3107	2769	2583	2417	2232	2153	-79	-616	-33	96,5	77,8	98,5
Виробництво молока (валовий удій) всіх видів, тис. т	24508,3	17274,3	12657,9	13714,4	13286,9	12262,1	11761,3	11609,6	-152	-2105	-12899	98,7	84,7	47,4
Темп зміни до 1990 року, %	100	70,5	51,6	56,0	54,2	50,0	48,0	47,4	x	x	x	x	x	x
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	2863	2204	2359	3487	3652	3665	3793	4049	256	562	1186	106,7	116,1	141,4
Виробництво молока на одну особу, кг	472,3	335,3	257,4	291,1	284	263,6	254,3	252,1	-2	-39	-220	99,1	86,6	53,4
Надходження молока переробні підприємства, тис. т	17958	6066	3335	5689	5607	6039	5406	4667	-739	-1022	-13291	86,3	82,0	26,0
в тому числі від														
Сільськогосподарських підприємств	17943	5911	1790	1797	1831	1671	1719	1349	-370	-448	-16594	78,5	75,1	7,5
господарств населення	15	155	1515	3814	3392	3848	3340	3034	-306	-780	3019	90,8	79,5	20223,9
інших структур	-	-	30	78	384	510	338	285	-53	207	x	84,2	365,0	x

Розраховано за даними Державного комітету статистики України [1, 5, 9]

В Україні на сьогоднішній день спостерігається протилежна ситуація: зростає виробництво молока в дрібних господарствах, приватному секторі та зменшується кількість молока, що вироблено сільськогосподарськими підприємствами.

Криза в сільському господарстві призвела до роздрібнення або ж повної ліквідації великих молочних комплексів, спеціалізованих господарств і ферм. Різке падіння чисельності поголів'я корів у 90-х роках ХХ ст. зумовлене розпаюванням земель, реформуванням

сільськогосподарських підприємств і кооперативів, внаслідок чого різко скоротилася кількість крупних високотоварних господарств.

Відсутність обігових коштів у сільськогосподарських виробників у період аграрної кризи призвела до ліквідації поголів'я молочної худоби шляхом продажу м'ясопереробним підприємствам та/або передачі в особисті селянські господарства в рахунок майнових паїв.

Існуючий перерозподіл виробництва молока між різними категоріями господарств створив передумови до незначного загострення конкуренції між виробниками молока з низьким рівнем інтенсивності. Так, на ринку молочної сировини фактичними монополістами продовж 2000-2009 рр. виступають невеликі господарства та приватні подвір'я. У 2009 році частка приватного сектору у загальному обсязі виробництва молока в досягла 80,7 % (у 1990 р. – 24,1 %, 2000 р. – 70,9 %, 2005 р. – 81 %)

Така тенденція свідчить, перш за все, про кризу в молочному тваринництві та створює проблеми для розвитку молочної галузі, оскільки виникає питання забезпечення переробних підприємств якісною сировиною. Забезпечити необхідну якість виробленого молока сьогодні можуть лише

Таблиця 2. Якість молока, проданого сільськогосподарськими підприємствами на переробку молокозаводам по ДСТУ 3662-97, % до загальної кількості

Сорт молока	Роки						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Екстра	x	x	x	x	x	0,2	1,9
Вищий	12,2	15,2	16,9	18,8	25,7	28,2	29,1
Перший	76,1	73,9	73,4	68,6	65,9	62,9	62,3
Другий	10,2	9,4	8,7	10,1	6,9	7,0	5,7
Несортове	1,5	1,5	1,0	2,5	1,5	1,7	1,0

Складено за даними Державного комітету статистики України [1, 9]

Негативні тенденції розвитку молочного скотарства призвели до суттєвого скорочення обсягів постачання сировини для промислової обробки. Так, за даними Держкомстату України [1, 5, 9], продаж молока та молочних продуктів переробним підприємствам за період 1990-2009 рр. скоротився практично вчетверо. Якщо в 1990 р. на молокозаводи потрапляло 73,6 % молока, виробленого усіма категоріями господарств, то в 2009 р. – тільки 40,2 %.

Питома вага молока, зданого на переробку сільськогосподарськими підприємствами, зменшилася з 99,9 % у 1990 році до 28,9 % в 2009 році (2000 р. – 53,7 %, 2005 р. – 31,6 %) при одночасному зростанні за вказаний період частки домогосподарств в структурі джерел постачання сировини з 0,01 % в 1990 році до 61,8 % в 2009 році (2000 р. – 45,4 %, 2005 р. – 67 %).

Вирішення проблеми отримання сировини в достатній кількості та належної якості вітчизняні експерти та виробники вбачають у інвестуванні в розвиток власної сировинної бази шляхом створення сучасних молочних ферм, де прерогатива належатиме крупним холдингам та/або шляхом консолідації з постачальниками сировини [3]. Розширенню інтегрованих сільськогосподарських формувань з метою покращення показників молочного тваринництва як на національному, так і на регіональному рівнях, покликана Галузева програма розвитку молочного скотарства України до 2015 року [7].

Незважаючи на зазначені негативні тенденції в молочному скотарстві ринок молочної продукції в Україні розвивається. Молочні заводи оновлюють технології, розширюють асортименти продукції, виводять на ринок нові бренди.

Але, зниження платоспроможності населення внаслідок світової фінансової кризи 2008-2009 рр. призвело до падіння попиту на молочну продукцію та зміну попиту в окремих сегментах ринку (зміщення в бік більш дешевої продукції). Це призводить до структурних змін в галузі: зниження обсягів виробництва високомаржинальних молочних продуктів (ароматизованих йогуртів, сухого молока та вершків, сирних виробів) та збільшення виробництва продукції з незбираного молока (молока питного, кисломолочної продукції), сирів, морозива (табл. 3).

Зниження попиту та зменшення темпів росту ринку молочних продуктів загострює конкуренцію, структурні зміни в асортименті змушують підприємства працювати на межі рентабельності, що в сукупності створює сприятливі умови

сільськогосподарські підприємства, у яких здійснюється механічне доїння, очистка та охолодження молока. Селянин не має ні умов, ні можливостей забезпечити необхідний технологічний процес виробництва молока. Саме тому вироблене у господарствах населення молоко відповідає вимогам лише другого ґатунку або несортове, тоді як у великих фермерських господарствах воно реалізується екстра, вищим і першим ґатунком. Так, сільськогосподарськими підприємствами поставлено молокопереробним підприємствам в 2009 році 62 % молока першого сорту та 29 % вищого сорту (табл. 2), що сумарно становило 28,9 % обсягу молока, переробленого молочними підприємствами. Господарства населення є постачальниками молока другого сорту, обсяги якого разом з несортовим молоком становлять 71,1 % всієї кількості переробленого молока. Причинами низької якості сировини є спосіб організації її виробництва. За період 1990–2009 років Україна перейшла на шлях від організованого до дрібнотоварного виробництва молока. Співвідношення виробництва молока приватним та промисловим сектором у 2009 році складає 80,7 % до 19,3 %.

для інтенсифікації процесів консолідації на молочного ринку.

Сучасний стан вітчизняного ринку молока та молочних продуктів характеризується помірним рівнем консолідації (рис. 1) [2, 5, 6, 10].

Переробкою молока на Україні займається більше 300 підприємств, проте майже 80 % ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів. Експерти вважають, що криза посилить вплив холдингів, оскільки дрібні та середні виробники будуть вимушені покинути ринок. В той же час, частки ринку провідних виробників не перевищують 6-9 %. В цілому фактично одинадцять компаній утримують 60,3 % ринку. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи [2, 5, 6, 10].

На сьогодні найбільш впливовими на українському ринку молока та молочних продуктів є компанії Юнімілк Україна (ТМ "Био-Баланс", "Галактон", "Кремес", "Простоквашино", "Украинское"), Милкиленд-Україна (ТМ "7-я", "Добряна", "Коляда", "Крынка") та Вімм-Білль-Данн Україна (ТМ NEO, "Веселый молочник", "Домик в деревне", "Слов'яночка"). У 2009 році сумарна частка трьох найбільших компаній галузі на ринку становить 22 %, минулого року перша трійка гравців контролювала 21 % ринку. За трійкою лідерів йдуть такі виробники, як Геркулес (ТМ "Геркулес", "Добрыня", "Глечик", "Утречко"), Західна молочна група (ТМ Optimal, "Гурманіка", "Молочна родина"), Лакталіс-Україна (Lactalis Group) (ТМ "Фанні", "President"), ТОВ "Людсдорф" (ТМ "На здоров'я", "Селянське", "Буренка", "Тотоша"), Рейнфорд (ТМ "Щодня"), Галичина (ТМ "Галичина", "Молочар", "Чабань"), комбінат Придніпровський (ТМ "Злагода"), група Danone (ТМ "Activia", "Actimel") [2-6, 10].

Аналізуючи тенденції концентрації та інтеграції на українському молочному ринку необхідно відмітити, що найбільш інтенсивно процеси злиття та поглинання мали місце протягом 2006-2008 років. Це обумовлено швидким зростанням ринку, інвестиційною привабливістю, доступністю дешевого капіталу для поглинання, наявністю вільних коштів, доступністю кредитних ресурсів, високим попитом серед інвесторів. Експерти відмічають, що щорічно з 2001 по 2007 рік місткість вітчизняного ринку продукції з незбираного молока збільшувалася в середньому на 11 %. Найбільш високі темпи приросту внутрішнього споживання були характерні для йогуртів

(23 % в рік) та сирних виробів (27 % в рік) [2].

Серед найбільших угод цього періоду необхідно виділити наступні: придбання у 2006 році російським інвестиційним фондом Renaissance Capital за \$197 млн. компанії "Клуб Сиру"; купівлю французькою компанією Bel Group Шосткинського міського молочного комбінату за суму близько \$50 млн.; у 2007 році французька компанія Lactalis придбала українську компанію "Фані" приблизно за \$40-45 млн., у 2008 р. американський фонд Consortis Capital за \$10 млн. купив Великобурлуцький сироварний завод; у 2009 році британський Monteforte Holding Ltd придбав у кіпрської компанії Ukrfunding Ltd 95,7 % акцій Канівського маслосирзаводу (КМСЗ, Черкаська обл.), що входить в корпорацію "Клуб сиру".

Сьогодні на ринку молочної продукції спостерігається активізація процесів консолідації активів, злиття, що сприяє зростанню ступеня концентрації: в червні

2010 року французька група Danone, видатний виробник молочної продукції у світі, оголосила про злиття свого бізнесу в СНД з виробником аналогічної продукції – компанією "Юнімілк", це дозволить Danone стати найбільшим в Україні та Росії молочним холдингом з річним оборотом 1,5 млрд. євро, доля об'єднаної компанії на ринку молочних продуктів в Україні складе 12,2 %, в Росії – близько 21 %; мають намір об'єднатися компанії "Галичина" та "Західна молочна група"; компанія "Милкиленд-Україна" придбала долі в п'яти вітчизняних підприємствах (Миргородський сироварний комбінат, Перший Київський молочний завод, "Молдом", "Іскра", "Реверс") та заявляє про намір продати Європейському банку реконструкції та розвитку 25 % своїх акцій; розширити свою присутність на ринку, шляхом придбання молочних заводів в Україні, має намір російська компанія "Вім-Білл-Данн".

Таблиця 3. Виробництво основних груп молочних продуктів

Продукція	Виробництво основних груп молочних продуктів						Абсолютне відхилення, тис. т	Темп зміни, %	Зміна структури, п.п.
	тис. т		в перерахунку на молоко, тис. т		%				
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.			
Молоко та вершки сухі	94,5	66,7	689,9	486,9	9,00	7,15	-27,8	70,6	-1,85
Масло вершкове	83,8	74	1701,1	1502,2	22,19	22,05	-9,8	88,3	-0,14
Молоко оброблене рідке	796,6	757,6	732,9	697,0	9,56	10,23	-39	95,1	0,67
в тому числі фасоване	438	412,2	403,0	379,2	5,26	5,57	-25,8	94,1	0,31
Продукти кисломолочні	528,7	492,1	1565,0	1456,6	20,41	21,38	-36,6	93,1	0,96
в т.ч. йогурти ароматизовані	1,3	1,9	1,3	1,9	0,02	0,03	0,6	146,2	0,01
йогурти ароматизовані	84,5	71,2	84,5	71,2	1,10	1,04	-13,3	84,3	-0,06
Сири жирні	248,1	230	2183,3	2024,0	28,48	29,70	-18,1	92,7	1,22
Сири плавлені	51,3	38,4	395,0	295,7	5,15	4,34	-12,9	74,9	-0,81
Молочні консерви	114,7	101,3	337,2	297,8	4,40	4,37	-13,4	88,3	-0,03
Морозиво та харчовий лід	124	107,6	62,0	53,8	0,81	0,79	-16,4	86,8	-0,02
Казеїн	7,4	5,3	х	х	х	х	-2,1	71,6	х

Джерело: розраховано на основі даних Держкомстату України [1, 5, 8, 9].

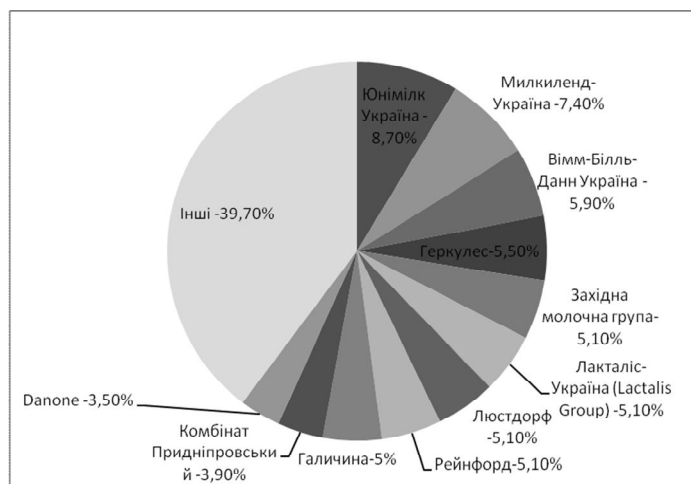

Рис. 1. Частки ринку провідних виробників ринку молока та молочних продуктів України (побудовано автором на основі [2, 5, 6, 10])

Розглядаючи сучасні тенденції розвитку ринку молочної продукції, необхідно зазначити, що інтереси суб'єктів господарювання також представлені у численних професійних об'єднаннях, які захищають та пропагують інтереси своїх членів. Професійні об'єднання беруть активну участь у процесі обговорення та формування економічної політики, включаючи розробку нормативно-правових актів. Починаючи з 2002 року з'явилася регулярна практика підписання щорічних меморандумів про координацію дій між урядом та провідними громадськими асоціаціями АПК на ринках сільськогосподарської продукції і молока зокрема.

Серед професійних об'єднань варто відзначити: Союз молочних підприємств України, який об'єднує більше 50 підприємств молочної галузі; Національну асоціацію акціонерних товариств з виробництва молочних консервів – "Укрконсервмолоко", що об'єднує

7 молочноконсервних комбінатів; Національну асоціацію молочників України "Укрмолпром", яка визнана базовою організацією, що представляє молочну промисловість.

Основними напрямками діяльності вище зазначених асоціацій є: проведення єдиної технічної, технологічної та економічної політики в галузі, розробка та здійснення Національної програми розвитку молочної промисловості, розповсюдження та впровадження досягнень науки, передового досвіду про ефективні технології, зниження витрат, більш раціональне та повне використання сировини; підготовка пропозицій, проектів документів, розрахунків та подання їх на розгляд у державні органи з метою підтримки галузі; надання інформаційно-консультативних послуг з економічних, технологічних, технічних та інших питань; розробка нормативно-технічної документації на молочну продукцію; надання допомоги в придбанні обладнання, матеріальних ресурсів; допомога у

визначенні маркетингової стратегії та розвитку виробництва; сприяння підприємствам в реалізації матеріальних ресурсів та продукції тощо.

Співпраця асоціацій, молокопереробних підприємств та сільськогосподарських виробників позитивно впливає на результати роботи галузі. Професійні союзи не є суб'єктами конкурентних відносин, вони представляють та відстоюють інтереси виробників як в рамках інтегрованих структур, так і в рамках системи державного регулювання окремої галузі. Саме професійні об'єднання повинні захищати вітчизняних виробників молочної продукції, орієнтуючись на досвід країн Європейського Союзу. Проте, на сьогоднішній день серед вітчизняних виробників молочної продукції лише третина належить до бізнес-асоціацій та професійних об'єднань. Це, як правило, великі молокопереробні підприємства.

Вищим рівнем інтегрування у молокопереробній галузі є участь держав у Міжнародній Молочній Федерації (ММФ), яка забезпечує зв'язок між 41 державою – своїми членами та іншими міжнародними організаціями. Місія ММФ – організувати та нарощувати торгівлю, виробництво молока та споживання молочних продуктів в усьому світі шляхом збору й розповсюдження наукової, технічної та економічної інформації, забезпечуючи платформу для обміну професійними знаннями. Участь у Міжнародній Молочній Федерації дає можливість вільного доступу до інформації, участі в тематичних, практичних семінарах і симпозиумах, міжнародних проєктах, впливання на прийняття позицій ММФ по відношенню до Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, Організації з питань продовольства та сільського господарства при ООН, а також по відношенню до СОТ. Серед членів ММФ – Австрія, Австралія, Великобританія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, США, Франція, Швейцарія тощо. Україна асоційований член Міжнародної Молочної Федерації з 2002 року.

Також, необхідно відзначити, що складна структура ринку відкриває підприємствам широкі можливості для унікального позиціонування й забезпечення конкурентоспроможності, адже жодне молокопереробне підприємство не може бути успішним на всіх сегментах ринку молока та молокопродуктів. Рівень диверсифікації й фінансові параметри діяльності підприємства, його партнерська база й інші чинники повинні забезпечувати цілісність функціонування й сприйняття споживачами образу та товарів кожного конкретного виробника.

Саме тому протягом останнього часу на внутрішньому ринку змінилася структура виробників молочної продукції. Якщо раніше в Україні переважно були об'єднання, що сформовані за територіальним принципом, які виробляли весь спектр молочної продукції – від продукції з незбираного молока до сирів та молочних консервів, то сьогодні відбувається формування нових об'єднань, заснованих на принципі спеціалізації (наприклад, виробництво продукції з незбираного молока, виробництво твердих сирів). На нашу думку, у подальшому українська молокопереробна галузь розвиватиметься шляхом утворення нових спеціалізованих об'єднань, відбуватиметься подальше поглинання невеликих заводів та формування інтеграційних об'єднань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначальними факторами розвитку молочної галузі є стан сировинної бази, форми організації виробництва, конкуренція, платоспроможність населення.

На основі проведеного аналізу можна відзначити, що основними проблемами на ринку молока та молочної продукції є: недостатня кількість молока-сировини, значна

сезонність виробництва та низька якість молочної сировини, що, в свою чергу, негативним чином впливає на виробництво молочної продукції та загострює проблему збуту продукції, особливо на зовнішньому ринку; відсутність стандартів на молочну продукцію, які б відповідали вимогам європейського ринку, що стримує вихід вітчизняних виробників на зовнішній ринок; недостатній захист споживачів молочної продукції від неякісної продукції (з високим вмістом речовин шкідливих для здоров'я людини, заміна молочного жиру рослинним); зниження рівня споживання тощо.

Зважаючи на зазначені тенденції можемо констатувати, що на сьогоднішній день в Україні інтеграція суб'єктів ринку молочної продукції відбувається у трьох напрямках: створення горизонтальних, вертикальних та комбінованих інтеграційних об'єднань.

Список використаної літератури:

1. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Исакова Д. На украинском рынке молочной продукции грядет активизация сделок M&A / Дария Исакова // "Инвестгазета". – 2010. – № 25. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.investgazeta.net/archive/770/3>.
3. Лихолоб С. Как с эмбарго молока. // Информационно-аналитический журнал "Food & Drinks". – 2008. – № 4-5. – С. 8–21.
4. Молочные братья. Обзор украинского рынка молока. Исследования компании PR-Service. RUSSIAN FOOD&DRINKS MARKET MAGAZINE [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.foodmarket.spb.ru/archive.php?year=2010&article=1343§ion=4>
5. Моніторинг розвитку ринку молока та молочних продуктів України / Спілка молочних підприємств України. За ред. Бутенко М.І. – V випуск. – К., 2010. – 100 с.
6. Обзоры и отраслевые рейтинги // ТОП-100. Рейтинг лучших компаний Украины. – 2009. – № 3-4. – С. 70-76.
7. Про затвердження галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 10.12.2007 р. №886/128. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>
8. Рынок молока и молочных продуктов Украины // Молочное дело. – 2010. – № 2. – С. 19-27.
9. Статистичний щорічник України за 2008 рік [під ред. О.Г. Осауленка]. – К. – 2009. – 566 с.
10. ТОП-100. Лидеры бизнеса Украины – десять лет развития экономики Украины. – 2010. – май. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://gorizontmedia.com.ua/lang/ru/izdatelstvo/top-100-lidery-biznesa-ukrainy/>
11. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
12. Чухлеб И. Молочный коктейль / И. Чухлеб // Эксперт. Украинский деловой журнал. – 2010. – № 25 (264). [Електронний ресурс]: Режим доступу до журналу: <http://www.expert.ua/>.

СКОПЕНКО Н.С. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Національного університету Харчових технологій

Наукові інтереси:
– проблеми теорії та практики розвитку підприємств харчової промисловості